

УДК: 37.013

РОДИНА І ШКОЛА: ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ У НОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОНТЕКСТАХ

В.В. Сагуйченко, к.ф.н., доцент, докторант кафедри філософії, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди

У статті визначено тенденції та перспективи розвитку діалогу родини і школи з врахуванням сучасних соціокультурних контекстів через систему післядипломної педагогічної освіти. Пропонується залучати філософію освіти як методологію педагогічного проектування співпраці школи і родини.

Ключові слова: філософія освіти, школа, сім'я, взаємодія, соціум, культура.

Постановка проблеми. Все частіше, коли йдеться про економічну кризу, згадується криза в освіті, пошук виходу через певні реформи. Міжнародні та Всеукраїнські конференції підіймають питання прав дитини на якісну освіту та їх захисту. Ці питання актуалізуються сьогодні на тлі безробіття, міграції, переселення, збільшення кількості сімей, що знаходяться у складних обставинах, зростання кількості дітей з особливими обставинами, скорочення фінансування соціальної сфери, зменшення кількісного складу соціальних працівників. З'являється загроза появи безпритульних дітей і головне завдання школи, батьків і всіх соціальних інституцій сьогодні: посилити профілактичну роботу і забрати дітей з вулиці, не допустити повторення гіркого досвіду дев'яностих років. У наші часи з'являється тема інклюзивної освіти, – освіти дітей з особливими освітніми потребами. Тому «зважаючи на впровадження інклюзивного навчання, що передбачає залучення батьків, як активних учасників навчально-виховного процесу, в теорії та практиці педагогічної науки виникла необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами. Фахівців цікавлять питання не лише формування

у дітей нових умінь та навичок, вони розглядають сім'ю як основний стабілізуючий фактор адаптації дитини» [6, с. 76]. Актуальність робіт з питань співпраці з батьками зростає, адже важливо досягти корінних змін у практиці співробітництва [10]. Але більшість з них зводяться до зміни технології, методики. Є необхідність розглянути співпрацю школи і батьків у площині філософських аспектів.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) свідчить: є нагальна потреба в забезпеченні комплексної державної політики з формування здорового способу життя молоді та впровадження програм психологічної підтримки дітей та підлітків в Україні. Дослідники доводять, що важлива роль належить батькам, вчителям та засобам масової інформації і актуальною задачею – виховання усвідомленого батьківства з використанням потенціалу навчальних закладів, громадських і батьківських організацій. Статистичні дані свідчать: майже половина учнів шкіл безконтрольно з боку батьків витрачають свої кишенькові гроші. Третина матерів учнів не знає, чим займаються їх діти у вільний час, у 50 відсотків учнів шкіл батьки не знають, де вони бувають після навчання. Майже кожен четвертий підліток ніколи не грає вдома у спільні ігри з батьками. Спільне обговорення проблем та новин у щоденному спілкуванні в сім'ї зменшується з віком [13]. Ці та інші проблеми, що потребують системного вирішення, означені в Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки. У документі підкреслено, що сім'я не виконує повною мірою виховні функції у зв'язку з відсутністю цілеспрямованої, поетапної, організованої системи підготовки майбутніх батьків до виконання соціальних ролей чоловіка і дружини, батька і матері; відсутністю умов для підвищення свого загальнокультурного і педагогічного рівня. При цьому у державному документі акцентовано, що «можливості реалізації українською сім'єю виховної функції вкрай обмежені й через зниження загального культурно-освітнього рівня більшості населення. Сучасні

батьки мало уваги надають підвищенню своєї педагогічної культури» [7, с. 4]. Тому державою головним завданням у спільній роботі школи і родини «визначається пріоритетність сімейного виховання, гуманізація взаємин педагогів і батьків» [7, с. 6]. В той же час дослідники у галузі виховання вважають цінність сім'ї найважливішою, де кожна сім'я самодостатня і самоцінна, де кожна дитина самостійна цінність.

Мета: з'ясувати тенденції та перспективи взаємодії родини і школи у сучасних соціокультурних контекстах.

Виклад основного матеріалу. Дослідники відмічають, що більшість принципів виховання продиктовані потребою суспільства у знаходженні певного балансу між потребами колективу і індивідуальними планами його членів. Успіх вибраних методик у багатьох випадках пояснюється підтримкою широких мас. «Виховувати дітей набагато легше, коли суспільство має бажання поділити з вами відповідальність» [8, с. 10]. Окрім батьків і педагогів, важливо залучати до взаємодії і дітей. Невипадково, міжнародні тренінги, за участю Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» використовують методологію поширення інклюзії у загальноосвітньому навчальному закладі, що забезпечує залучення до колективу кожної дитини. Особлива увага приділяється тим, хто стикається з особистою кризою за певними обставинами чи має проблемну поведінку (Міжнародний навчально-практичний тренінг «Коло друзів», 10-12 грудня 2015 року, м. Ірпінь, Україна). Необхідно звернути увагу на досвід країн, які забезпечили високу якість освіти і мають здобутки у площині взаємодії школи і батьків. Так на сайті фінських шкіл розміщено методичні рекомендації навіть для батьків-іммігрантів, де підкреслено: за благополуччя дітей у першу чергу відповідають батьки (за необхідністю опікуни). Основа співпраці – щоденне спілкування між школою і батьками за різними формами (особисте спілкування з різними фахівцями закладу або через щоденник, в тому числі електронний, консультації, співбесіди, участь у нарадах, роз'яснення специфіки роботи і вимог до дітей окремих класів і

категорій [12]. У країнах ЄС велика увага приділяється роботі батьків з учнями на рідній мові, адже мова виконує не тільки функцію обміну інформацією, але, що набагато важніше, транслює певні соціальні і культурні цінності. Французька дослідниця Барбара Кассен у роботі «Більше однієї мови» підкреслює цінність і самодостатність опису світу кожною мовою, але підкреслює: цей же опис іншими мовами, іншими словами, це вже буде не зовсім теж саме [1]. Дослідження центру «Neven» в Шотландії свідчить, що комунікація між дітьми та батьками складає найважливішу частину процесу соціалізації та вводу дитини до соціального середовища. Найбільший вплив має той з батьків, що характеризується високим рівнем адаптованості у соціумі. Обов'язок школи у Нідерландах – вести горизонтальну відповідальність, тобто перед учнями і їх батьками, а не перед Міністерством. Тому і батьки розуміють, що вони несуть кінцеву відповідальність за виховання і освіту їх дитини. «Частина батьків мають спільні зі школою погляди на навчання та виховання своїх дітей. Результатом залучення батьків як партнерів є взаємне інвестування, прагнення до взаємного пізнання, яку ще називають «симпатією» за феноменологією симпатій М. Шелера, що передбачає контакт, діалог, комунікацію, готовність до взаємопізнання та налагодження стосунків. І якщо події розгортаються належним чином, довіра між партнерами зростає. Як наслідок, у виграші – дитина» [5, с. 72]. Головним у цьому дослідженні є не технології, методики, хоча і про це йдеться, а – комунікація, адже сьогодні комунікація віддзеркалює взаємозалежність нас у суспільстві.

Так ми переходимо у площину філософії. Це підтверджує український підручник для студентів: «комунікативна філософія прагне довести обґрунтування моральних норм. І це розглядається не тільки як завдання філософської науки, а як завдання всього суспільства» [3, с. 11]. Тим більше, що батьки як суб'єкти навчально-виховного процесу освітнього закладу і члени суспільства мають всі права для вибору і нових форм

навчання, в тому числі і альтернативних форм, що привносить і певні ризики. Поняття ризику не випадково вводиться до теорії неперервної освіти, адже у суспільстві, що трансформується і яке ставить своїм завданням використовувати потенціал всіх його громадян, підвищується вірогідність помилкових дій з несприятливими наслідками. Найчастіше відносного конкретної людини страхувальниками на випадок ризиків стають сім'я, соціальне мікросередовище, держава. Індивідуальна відповідальність за ризики означає моральну, правову, адміністративну або іншу відповідальність конкретної людини (у даному випадку батьків) за конкретний вчинок або бездіяльність [11]. Ми звикли слухати критику в адрес середньої школи, як одного з освітніх інститутів, за відсутність її певної позиції у відношенні різних систем цінностей – світських або релігійних та інших. Важливо, що при такій критиці школа втрачає свій авторитет не тільки як навчальний заклад, але й виховний – місце масової соціалізації дітей. Є доцільність згадати дослідження вчених, що критикують обмеженість та зайвий консерватизм будь-якої інституталізованої освітньої діяльності. Всі вони акцентують на схованому навчальному плані, який закріплює відтворення тих систем цінностей, знань, навиків, або компетенцій, що обслуговують заказ певної соціальної групи. Чим різноманітніше суспільство, тим більше різних систем цінностей транслюється з допомогою освіти. А це відкриває можливість безконтрольних маніпуляцій з боку різних політичних сил, тому люди повинні мати інформацію про повний зміст їх освіти та освіти їх дітей.

Сьогодні Проектом Закону України «Про освіту» допускається право батьків на вибір форм та методів навчання. І це дає нагоду розглянути місце і роль домашнього навчання за вибором батьків як альтернативного навчання. Характеризуючи діяльність учителів, частина дослідників стверджує, що вона має суперечливий характер, де є місце непорозумінню та механічному виконанню навчальних планів. Високі вимоги до навчання учнів, мобілізують всі розумові та фізичні сили дитини, не залишивши

можливості для формування їх суті. Так Ясперс акцентує: «...в школі учителі наполягають на індивідуалізації більш ніж потрібно, і все-таки не можуть досягти того, що безглуздо перетворюють у ціль вольового напрямку – формування особистості. Внаслідок того, що дитину смикають у різні сторони, вона виявляє лише обломки традицій, але не світ, у який вона спроможна вступити з довірою» [14, с. 356]. Така форма навчання, при якій діти не навчаються у школі, а батьки для них організують цей процес, в останній час є цікавою для багатьох країн світу. Експерти прогнозують це навчання як швидко розвиваючу та перспективну форму сучасного навчання. Так, треба звернути увагу, що критикуючи усталену систему освіти, дослідники не закликають до закриття шкіл, а лише відмовляють їм у праві на монополію, підіймаючи важливі питання взаємних визначень сутті людини і природи сучасних соціокультурних інститутів. Суспільна освіта тільки б виграла від позбавлення суспільства від само собі розуміючої обов'язковості шкіл. Іван Ілліч акцентує на виграші, що матимуть за наслідками таких процесів сім'я, політика, безпека, віра та спілкування [4]. Якщо ми дивимося на дітей тільки для того, щоб бачити, що і як вони виконують наші вимоги, то й не помітимо найцікавіші та суттєвіші риси їх характерів. Батьки, що навчають дітей на дому, виконують це завдання краще: у них є час та бажання пізнати своїх дітей, їх інтереси, зреагувати на їх емоції. У дослідженні Д. Холста пропонується переглянути підходи до традиційних завдань педагога: догляду, контролю, арбітражу [2].

Висновки. Подальших досліджень за цією темою потребують історичні передумови та соціокультурні контексти взаємодії школи та сім'ї із залученням до співпраці державних та недержавних організацій, фондів щодо соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей з особливими потребами, дітей із малозабезпечених сімей. Потребують удосконалення форми та методи превентивної роботи із сім'ями, підходи до попередження соціального сирітства, реабілітація та

реінтеграція дітей з метою створення безпечного дитинства, удосконалення міжнародної співпраці у галузі освіти, підвищення ефективності міжнародних проектів та програм, що націлені на вирішення цих питань. Різні підходи до домашнього навчання як альтернативної форми освіти в країнах світу, де дозволяється вчити дітей вдома, та в Україні, що сьогодні реформує свою систему освіти і ще не задекларувала законодавчі підходи до цього складного питання, спонукають до подальших досліджень становлення домашньої освіти із залученням фахівців з питань філософії освіти, педагогіки, психології, соціології, економіки, державного управління, юридичних питань.

Інститутам післядипломної педагогічної освіти необхідно акцентувати увагу на формуванні кадрового потенціалу, здатного працювати за новими стандартами з врахуванням соціокультурних контекстів та розширення площини взаємодії сім'ї і школи для розвитку діючого соціального партнерства саме через комунікації у системі післядипломної педагогічної освіти [9], де необхідно навчитися обміну смислами, що складають основу буття людства. Цей кадровий потенціал незалежно від своєї фахової орієнтації повинен опанувати або згадати феноменологію симпатій М. Шелера, трактовку соціального П. Сорокіна, діалогізм М. Бахтіна і М. Бубера, навчитися шукати разом з роботами Н. Лумана і Ю. Хабермаса сенс суспільного життя.

Література

1. Барбара Кассен. Більше однієї мови / Кассен Барбара. К.: Дух і літера, 2016. – 64 с
2. Джон Холст. Причини детських неудач / Пер. с англ. – СПб: Кристалл, «Дельта», 1996. – 448 с.
3. Ермоленко А.М. Комунікативна практична філософія: підручник / А.М. Ермоленко. – К.: Лібра, 1999. – 488 с.
4. Иван Иллич. Освобождение от школ. Пропорциональность и современный мир. – М.: Просвещение, 2006. – 160 с.
5. К. де Віт. Співпраця між школою і батьками. У інтересах дитини. / К. де Віт // Постметодика. Нідерландська освіта. – 2009. – № 5-

6 (89-90). – С. 69-76.

6. Колупаєва, А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Науково-метод. Посібник / А.А.Колупаєва, Л.О.Савчук., К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

7. Концепція сімейного виховання в системі освіти України “Щаслива родина”. Схвалено Вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 9 від 14 листопада 2012 року).

8. Кристина Гросс-Ло. Родители без границ [Текст]: секреты воспитания со всего мира / Кристина Гросс-Ло ; [пер. с англ. Екатерины Колябиной]. – Москва : Синдбад, 2014. – 366 с.

9. Сагуйченко В.В. Сім'я і школа: Соціальне партнерство / В.В. Сагуйченко // Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka. 29.06.2015 – 30.06.2015, Gdansk, Polska. С. 99-101.

10. Як досягти змін: Посібник для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності. – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» – К.: ФО-П Придатченко П.М., 2006. – 140 с.

11. Beck U. Risk Society. Toward a New Modernity / U. Beck. – L.: SAGE, 1992. – 260 p.

12. Information about the Finnish education system. A guide for immigrant parents. City of Vantaa, The Department of Education 2013. – 9.

13. Social determinants of health and well-being among young people : health behaviour in school-aged children (HBSC) study : international report from the 2009/2010 survey / World Health Organization, Regional Office for Europe, 2012. – 272 p.

14. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с. (Мыслители XX в.). – С. 287-418.

СЕМЬЯ И ШКОЛА: ПЕРСПЕКТИВЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В НОВЫХ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ КОНТЕКСТАХ

В.В. Сагуйченко

В статье определены тенденции и перспективы развития диалога семьи и школы с учетом современных социокультурных контекстов через систему последипломного педагогического образования. Предлагается использовать философию образования как методологию педагогического проектирования сотрудничества школы и семьи.

Ключевые слова: философия образования, школа, семья, взаимодействие, социум, культура.

**FAMILY AND SCHOOL: PROSPECTS OF COOPERATION IN
NEW SOCIAL AND CULTURAL CONTEXTS**

V. Sahuychenko

The article identifies the trends and prospects of development of the family dialogue, and the school with current socio-cultural context through the system of postgraduate education. It is proposed to use the philosophy of education as a pedagogical methodology for the design of the school and family cooperation.

Key words: philosophy of education, school, family, interaction, society, culture.